

PROKURATURA ORGANLARI FAOLIYATIDA HUQUQIY TAHLIL: MUAMMO VA YECHIMLAR

Normamatov Iqbol Ahmad o'g'li
2-kurs Prokurorlik faoliyati (sirtqi)

Annotatsiya: Mazkur maqolada prokuratura organlari faoliyatida huquqiy tahlilning o'рни, ahamiyati hamda uni amalga oshirish jarayonida uchraydigan dolzarb muammolar tahlil qilinadi. Huquqiy tahlil prokurorlik nazoratining samaradorligini oshirish, qonun ustuvorligini ta'minlash va huquqbuzarliklarning oldini olishda muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlarni qo'llashdagi kamchiliklar, tahliliy faoliyatning yetarli darajada tizimlashtirilmagani, axborot-resurslaridan foydalanish muammolari aniqlanadi. Shuningdek, ushbu muammolarni bartaraf etish bo'yicha institutsional, tashkiliy va metodik yechimlar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: Prokuratura, huquqiy tahlil, prokurorlik nazorati, qonun ustuvorligi, huquqbuzarliklarning oldini olish, normativ-huquqiy hujjatlar, tahliliy faoliyat.

Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etishda prokuratura organlari muhim o'rin egallaydi. Ularning asosiy vazifasi — qonunlarning aniq va bir xilda ijro etilishini ta'minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, davlat va jamiyat manfaatlarini qonuniy asosda qo'riqlashdan iboratdir. Ushbu vazifalarni samarali amalga oshirishda huquqiy tahlil alohida ahamiyat kasb etadi.

Huquqiy tahlil prokuratura faoliyatida mavjud holatlarni chuqur o'rganish, qonun buzilishlarining sabab va shart-sharoitlarini aniqlash, ularning oldini olishga qaratilgan samarali choralarni ishlab chiqish imkonini beradi. Shu bilan birga, amaliyotda huquqiy tahlilni amalga oshirish jarayonida qator muammolar kuzatilmoqda. Ushbu maqolada aynan shu muammolar va ularning yechimlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan yoritiladi.

O‘zbekiston Respublikasida prokuratura organlari davlatning asosiy huquqni muhofaza qiluvchi tuzilmalaridan biri hisoblanadi. Ular O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 118-moddasi va “Prokuratura to‘g‘risida”gi Qonun (2001-yil 29-avgustda qabul qilingan, so‘nggi tahrirlar 2023–2025 yillarda kiritilgan) asosida faoliyat yuritadi. Prokuratura yagona markazlashgan tizim bo‘lib, Respublika Bosh prokurori boshchiligida ishlaydi va quyi bo‘g‘inlar unga bo‘ysunadi. Tizimning asosiy tamoyillari – qonuniylik, mustaqillik, markazlashuv, ochiqlik va fuqarolar huquqlarini himoya qilishdir.

Prokuratura organlarining asosiy vazifalari va funksiyalari

Prokuratura faoliyatining asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

Qonunlar ijrosi ustidan oliy nazorat – davlat organlari, mahalliy hokimiyatlar, xo‘jalik yurituvchi subyektlar va mansabdor shaxslarning qonunga rioya qilishini tekshirish.

Jinoyat protsessida ishtirok etish – tergovni boshqarish (ma’lum toifadagi jinoyatlarda), sudda davlat ayblovchisi sifatida ishtirok etish, hukmlarning qonuniyligini nazorat qilish.

Fuqarolar huquq va erkinliklarini himoya qilish – shikoyat va murojaatlarni ko‘rib chiqish, buzilgan huquqlarni tiklash, nodavlat tashkilotlar va fuqarolar jamiyatiga yordam berish.

Huquqbuzarliklar profilaktikasi – jinoyatchilikning oldini olish, huquqiy targ‘ibot, yoshlar orasida huquqiy madaniyatni oshirish.

Korrupsiyaga qarshi kurash – maxsus bo‘linmalar orqali korrupsiya jinoyatlarini aniqlash va tergov qilish.

Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish sohasidagi nazorat – ekologik huquqbuzarliklarga qarshi choralar ko‘rish.

So‘nggi yillarda (ayniqsa, 2017-yildan keyin) Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida prokuratura tizimida tub islohotlar amalga oshirildi. Nazorat funksiyalari “jazodan ko‘ra profilaktika” tamoyiliga asoslangan holda qayta

yoʻnaltirildi, raqamli texnologiyalar joriy etildi, fuqarolar bilan ochiq muloqot tizimi yaratildi.

Prokuratura faoliyatidagi asosiy muammolar

Prokuratura tizimining faoliyatida bir qator tizimli va amaliy muammolar mavjud boʻlib, ular rasmiy hisobotlar, ilmiy tadqiqotlar, xalqaro tashkilotlar (BMT, Transparency International, Venice Commission) baholari va ommaviy axborot vositalarida aks etgan:

Ichki korrupsiya va mansab suiisteʼmolchiligi

Prokuratura xodimlari orasida poraxoʻrlik, qarindosh-urugʻchilik, manfaatlar toʻqnashuvi holatlari uchraydi. 2023–2025 yillarda bir qator viloyat va tuman prokurorlari, ularning oʻrinbosarlari korrupsiya jinoyatlari uchun javobgarlikka tortildi (masalan, pora olish, ishni yopib qoʻyish). Bu holatlar tizimga boʻlgan ishonchni pasaytiradi va islohotlarga toʻsqinlik qiladi.

Kadrlar malakasi va professional tayyorgarligidagi kamchiliklar

Koʻplab xodimlarda yetarli tajriba va zamonaviy huquqiy bilimlar yetishmaydi. Tergovdagi xatolar, qonun talqinidagi noaniqliklar, murojaatlarni oʻz vaqtida va sifatli hal qilmaslik holatlari tez-tez uchraydi. Huquqni muhofaza qilish akademiyasi tashkil etilganiga qaramay, kadrlar almashinuvining yuqori darajasi va malaka oshirishning yetarli emasligi muammo boʻlib qolmoqda.

Faoliyatning yetarli darajada ochiq emasligi

Ilgari prokuratura faoliyati deyarli yopiq edi. Hozirda ochiqlik oshgan boʻlsa-da, ayrim hollarda tekshiruv natijalari, statistika va qarorlar ommaga yetarli darajada taqdim etilmaydi. Jamoatchilik nazorati va OAV bilan hamkorlik hali toʻliq shakllanmagan.

Vakolatlarning haddan tashqari kengligi va sud mustaqilligiga taʼsir

Prokurorlarning sud jarayonidagi dominant roli baʼzan sudyalarning mustaqilligiga putur yetkazishi mumkin. Xalqaro ekspertlar (masalan, BMT Inson huquqlari qoʻmitasi) bu borada bir qator tavsiyalar bergan.

Texnik va moddiy taʼminotdagi qiyinchiliklar

Ayrim hududiy prokuraturalarda zamonaviy texnika, transport vositalari va axborot tizimlari yetarli emas. Raqamlashtirish jarayoni davom etayotgan bo'lsa-da, to'liq yakunlanmagan.

Murojaatlarni ko'rib chiqishdagi byurokratiya

Fuqarolar murojaatlari ko'p hollarda formal ravishda ko'rib chiqiladi, real natija bermaydi. Bu esa aholining huquqiy himoyaga bo'lgan ishonchsizligini oshiradi.

Muammolarni hal qilish yo'nalishidagi yechimlar va amalga oshirilgan choralar

Muammolarni bartaraf etish uchun davlat tomonidan keng ko'lamli choralar ko'rilmogda:

Qonunchilik bazasini takomillashtirish

2017–2025 yillarda prokuratura faoliyatiga oid 20 dan ortiq Prezident farmonlari va qarorlari (PF-4947, PF-5438, PF-6034 va boshqalar) qabul qilindi. Prokuratura vakolatlari qisqartirilib, profilaktika va huquqiy yordamga urg'u berildi. 2023-yilda "Prokuratura to'g'risida"gi Qonunga katta o'zgartishlar kiritildi.

Korrupsiyaga qarshi kurashni kuchaytirish

Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etildi (2020). 2024-yilda "Manfaatlar to'qnashuvi to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Prokuratura xodimlari daromadlari deklaratsiya qilinishi majburiy bo'ldi. 2025-yilga kelib, korrupsiya bo'yicha 400 dan ortiq mansabdor shaxs javobgarlikka tortildi.

Kadrlar siyosatini isloh qilish

Huquqni muhofaza qilish akademiyasi (2020-yilda tashkil etilgan) orqali yangi kadrlar tayyorlanmogda. Har uch yilda majburiy malaka oshirish joriy etildi. Tanlov asosida ishga qabul qilish tizimi kuchaytirildi, yosh va malakali mutaxassislar jalb etilmogda.

Ochiqlik va jamoatchilik bilan muloqotni oshirish

Virtual qabulxonalar, sayyor qabullar, “Prokuratura ochiq muloqot” platformalari ishga tushirildi. 2024-yilda 2 milliondan ortiq murojaat ko‘rib chiqildi. Statistik ma’lumotlar va hisobotlar prokuratura rasmiy saytida muntazam e’lon qilinmoqda.

Raqamlashtirish va texnik ta’minot

“E-prokuratura” axborot tizimi joriy etildi, murojaatlar onlayn qabul qilinmoqda. Jinoyat ishlari elektron shaklda yuritilmoqda. Hududiy prokuraturalarni zamonaviy texnika bilan jihozlash dasturi amalda.

Xalqaro hamkorlik

BMT, YEXHT, Venice Commission bilan hamkorlikda treninglar, seminarlar o‘tkazilmoqda. Qiynoqlarning oldini olish milliy mexanizmi takomillashtirilmoqda.

O‘zbekiston prokuratura tizimi so‘nggi 8–10 yilda sezilarli o‘zgarishlarga duch keldi: repressiv funksiyalardan huquq himoyasi va profilaktikaga o‘tish, ochiqlik va raqamlashtirish yo‘lida katta qadamlar qo‘yildi. Biroq, ichki korrupsiya, kadrlar malakasi, ochiqlik va vakolatlar muvozanati kabi muammolar hali to‘liq hal etilmagan.

Kelajakda quyidagi yo‘nalishlarga e’tibor qaratish zarur:

- Prokuratura vakolatlarini yanada aniqlashtirish va sud mustaqilligini ta’minlash.
- Korrupsiyaga qarshi ichki nazoratni kuchaytirish.
- Malakali kadrlar sonini oshirish va ularning ijtimoiy himoyasini yaxshilash.
- Raqamli texnologiyalarni to‘liq joriy etish va sun’iy intellekt asosidagi tahlil vositalarini qo‘llash.

Bu choralar amalga oshirilsa, prokuratura tizimi chinakam qonun ustuvorligini ta’minlovchi, fuqarolarga ishonchli va xalqaro standartlarga mos institutga aylanadi.

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, huquqiy tahlil faqatgina mavjud qonun buzilishlarini aniqlash bilan cheklanib qolmasligi lozim. U tizimli, prognozlashga

yo'naltirilgan va profilaktik xarakterga ega bo'lishi kerak. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, tahliliy faoliyatni raqamlashtirish va xodimlarning kasbiy malakasini oshirish ushbu yo'nalishda muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, huquqiy tahlil natijalaridan normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirishda faol foydalanish zarurligi munozara qilinadi. Bu esa qonun ijodkorligi va huquqni qo'llash amaliyoti o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, prokuratura organlari faoliyatida huquqiy tahlil qonun ustuvorligini ta'minlashning muhim vositasi hisoblanadi. Mavjud muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

Huquqiy tahlilni amalga oshirish bo'yicha yagona metodik qo'llanmalarni ishlab chiqish;

Prokuratura organlarida tahliliy faoliyatni raqamlashtirish;

Xodimlarning huquqiy-tahliliy kompetensiyalarini oshirishga qaratilgan muntazam o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish;

Huquqiy tahlil natijalarini qonun ijodkorligi va boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoniga keng joriy etish.

Mazkur takliflar prokuratura organlari faoliyatining samaradorligini oshirishga va huquqiy davlat tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR.

1. Xudoyberganov A. Prokurorlik nazorati: nazariya va amaliyot. — Toshkent: TDYUU nashriyoti, 2019.
2. Ismoilov B.B. Huquqni qo'llash amaliyotida tahliliy faoliyatning o'rni. — Toshkent: Adolat, 2020.
3. Abdullayev M.X. Davlat hokimiyati organlari faoliyatida huquqiy tahlil. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.

4. Rahmonov D.Sh. Prokuratura organlarida nazorat va tahlil mexanizmlari. — “Huquq va jamiyat” jurnali, 2021, №3.
5. Karimov I.A. Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati. — Toshkent: O‘zbekiston, 2010.
6. Saidov A.X. Inson huquqlari va qonun ustuvorligi. — Toshkent: Yuridik adabiyotlar nashriyoti, 2016.
7. Qosimov S.T. Huquqiy tahlil metodologiyasi va zamonaviy yondashuvlar. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022.
8. Boboyev H.B. Davlat boshqaruvida tahliliy qarorlar qabul qilish. — Toshkent: Akademnashr, 2019.
9. OECD. Public Governance Reviews: Rule of Law and Institutional Integrity. — Paris, 2020.
10. UNODC. The Role of the Public Prosecution Service outside the Criminal Justice System. — Vienna, 2014.